

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม
เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์
ชั้นประถมศึกษาปีที่

๕

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์และภูมิศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครู และนักเรียน มีสื่อการเรียนรู้ใช้ประกอบการเรียนการสอนในสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำสื่อต้นแบบหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์และภูมิศาสตร์ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ศิษยานุศิษย์ ครู อาจารย์ จากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดทำต้นฉบับ และมอบให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานดำเนินการจัดพิมพ์

เนื้อหาสาระหนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น ๙ หน่วย คือ พลเมืองดี การปกครองส่วนท้องถิ่น สิทธิเด็ก วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น สินค้าและบริการ เศรษฐกิจพอเพียง ธนาคาร ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานและการรักษาสภาพแวดล้อม ดังที่ปรากฏในหนังสือ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์และภูมิศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ เล่มนี้ จะอำนวยความสะดวกต่อการเรียนการสอนสำหรับครูและนักเรียนได้เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณคณะกรรมการจัดทำสื่อต้นแบบทุกท่าน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนช่วยให้การจัดทำหนังสือเล่มนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีทุกประการ

(นายชินภัทร ภูมิรัตน)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒๒ มกราคม ๒๕๕๓

ISBN : 978-974-01-6377-0

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๔๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๕๓

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ : ๐ ๒๕๓๔ ๓๐๓๓, ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ โทรสาร : ๐ ๒๕๓๙ ๙๙๕๖

จัดจำหน่าย : องค์การค้าของ สกสค.

๖๙ อาคาร ๙ ถนนราชดำเนินกลาง แขวงบวรนิเวศ

เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทรศัพท์ : ๐ ๒๖๒๙ ๑๙๑๐-๑๑

โทรสาร : ๐ ๒๒๔๐ ๓๖๔๐, ๐ ๒๒๔๒ ๕๔๓๐

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

สารบัญ

หน้า

หน่วยที่ ๑	พลเมืองดี	๑
หน่วยที่ ๒	การปกครองส่วนท้องถิ่น	๒๕
หน่วยที่ ๓	สิทธิเด็ก	๔๑
หน่วยที่ ๔	วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น	๕๒
หน่วยที่ ๕	สินค้าและบริการ	๖๗
หน่วยที่ ๖	เศรษฐกิจพอเพียง	๗๖
หน่วยที่ ๗	ธนาคาร	๙๓
หน่วยที่ ๘	ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์	๑๐๔
หน่วยที่ ๙	การตั้งถิ่นฐานและการรักษาสภาพแวดล้อม	๑๔๕

หน่วยที่ ๑

พลเมืองดี

ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ยกตัวอย่างและปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาท สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี	❖ สถานภาพ บทบาท สิทธิเสรีภาพ หน้าที่ของพลเมืองดี ❖ คุณลักษณะของพลเมืองดี

เรื่องที่ ๑

สถานภาพ บทบาท สิทธิเสรีภาพ

สมาชิกทุกคนในสังคมย่อมมีบทบาทหน้าที่ของตนแตกต่างกันออกไป ขึ้นกับสถานภาพของตน

สถานภาพ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ระบุว่า หมายถึงฐานะ ตำแหน่ง หรือเกียรติยศของบุคคลในสังคม สถานภาพโดยทั่วไปมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. สถานภาพโดยกำเนิด ได้แก่

- สถานภาพทางเพศ เช่น เพศชาย เพศหญิง
- สถานภาพทางครอบครัว เช่น พ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา หลาน
- สถานภาพทางเชื้อชาติ เช่น เชื้อชาติไทย เชื้อชาติจีน
- สถานภาพทางถิ่นกำเนิด เช่น ชาวภาคใต้ ชาวภาคเหนือ

สถานภาพโดยกำเนิด

๒. สถานภาพที่ได้มาในภายหลัง ได้แก่

- สถานภาพทางการศึกษา เช่น เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ประถมศึกษาปีที่ ๔ มัธยมศึกษาปีที่ ๓
- สถานภาพทางการสมรส เช่น คนโสด คนสมรสแล้ว
- สถานภาพทางอาชีพ เช่น ชาวนา ชาวสวน นายแพทย์ นางพยาบาล

สถานภาพที่ได้มาภายหลัง

เมื่อบุคคลมีสถานภาพอย่างไรก็ต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของสถานภาพนั้น ๆ ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้อธิบายไว้ว่า **บทบาท** คือ การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ **หน้าที่** คือ กิจที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบ

ตัวอย่างการปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทหน้าที่ เช่น ผู้มีสถานภาพเป็นพ่อ แม่ บทบาทหน้าที่ คือ เลี้ยงดูบุตร อบรมดูแลสั่งสอนส่งบุตรให้ศึกษาเล่าเรียน ปกป้องคุ้มครองลูก ผู้มีสถานภาพเป็นลูก บทบาทหน้าที่ คือ ปฏิบัติตนเป็นคนดีตามคำสั่งสอนของบิดามารดา ประณิบัติรับใช้ท่าน ช่วยท่านทำงานบ้าน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เลี้ยงดูท่านในยามชรา เป็นต้น สถานภาพเป็นพลเมืองของประเทศไทย หรือเป็นคนไทยก็ต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของชาวไทย เช่น ปฏิบัติตนตามกฎหมาย

พ่อ แม่ ลูก ปฏิบัติตนตามสถานภาพและบทบาทหน้าที่

ผู้มีสถานภาพเป็นครูก็ต้องมีบทบาทหน้าที่ คือ ให้ความรู้ อบรมดูแลสั่งสอนนักเรียน และจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี ส่วนผู้มีสถานภาพเป็นนักเรียนก็ต้องมีบทบาทหน้าที่คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำกิจการงาน หรือการบ้านให้เสร็จตามกำหนดเวลา ร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ครูจัดให้เพื่อพัฒนาตนเป็นคนดี

ครูและนักเรียนปฏิบัติตามสถานภาพและบทบาทหน้าที่

คำว่าสิทธิและเสรีภาพ มีความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖ ระบุไว้ ดังนี้

สิทธิ คือ อำนาจที่จะกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย

เสรีภาพ คือ ความสามารถที่จะกระทำการใดๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง

พลเมืองดีต้องตระหนักถึงขอบเขตในการใช้สิทธิและเสรีภาพของตนโดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สิทธิ เสรีภาพที่ควรรู้ ได้แก่

สิทธิ

๑. สิทธิในทรัพย์สิน หมายถึง การเป็นเจ้าของหรือมีกรรมสิทธิในทรัพย์สินที่ได้มาโดยสุจริต เช่น นาฬิกา วิทยุ รถจักรยาน ที่ดิน บ้าน เป็นต้น การมีสิทธิในทรัพย์สินทำให้เจ้าของทรัพย์สินใช้สอยทรัพย์สินได้ภายในขอบเขตของกฎหมาย และการรับรองสิทธิดังกล่าวยังทำให้บุคคลมีความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากินเพื่อให้มีสิทธิในทรัพย์สินที่ตนต้องการด้วย

การมีสิทธิในทรัพย์สิน

๒. สิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปีที่รัฐจัดให้อย่างทั่วถึงกันและมีคุณภาพ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น เด็กทุกคนมีสิทธิได้เรียนหนังสือจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนหรือค่าบำรุงการศึกษา การที่ประชาชนได้รับการศึกษาทั่วถึงกันทำให้คนมีคุณภาพ ส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศ

การรับการศึกษาส่งผลให้เป็นผู้มีคุณภาพ

๓. เด็กและเยาวชนมีสิทธิในการมีชีวิตอยู่รอดและได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น เด็กทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วย่อมได้รับการเลี้ยงดู การดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่ผู้ปกครอง และได้รับการศึกษาจากการบริการของรัฐอย่างเหมาะสม ทำให้เด็กและเยาวชนมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตดีและสมองได้รับการพัฒนา

เด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนา

๔. สิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันรวดเร็ว เช่น ร้องทุกข์ในความเดือดร้อนที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ให้ความเป็นธรรม หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเรียกเก็บเงินจากการติดต่องาน ร้องทุกข์เกี่ยวกับสะพานหรือทางเข้าหมู่บ้านชำรุด หรือขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ การมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์จะส่งผลดีทำให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อน และยังเป็น การตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่

๕. สิทธิในการรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค เช่น การรวมกลุ่มเป็นชมรมคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคให้ตรวจสอบคุณภาพของนม ปลากระป๋องยี่ห้อหนึ่งที่ผู้บริโภคพบว่ามีสิ่งปนเปื้อนอยู่ในผลิตภัณฑ์ของอาหารนั้น การรวมตัวกันพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภคจะส่งผลดีต่อการตรวจสอบคุณภาพของสินค้า เนื่องจากผู้บริโภคเพียงคนเดียวไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ผลิตหรือผู้ให้บริการที่มีลูกค้าจำนวนมากได้ การรวมตัวกันย่อมเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้มากขึ้น

การรวมกลุ่มเพื่อประโยชน์ของผู้บริโภค

๖. สิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ เช่น การฟื้นฟูตลาดน้ำ การอนุรักษ์โบราณสถาน ประเพณีของท้องถิ่น และปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม ส่งผลดีต่อการสืบสานประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่ตลอดไป และอาจช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นการสร้างรายได้ให้ท้องถิ่นอีกด้วย

การอนุรักษ์โบราณสถาน

๗. สิทธิในการร่วมมือกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย เช่น ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำ ลำคลอง ช่วยกันขุดลอกคลอง การบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติจะส่งผลดีต่อการได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ช่วยกันบำรุงรักษาทรัพยากร

เสรีภาพ

๑. เสรีภาพในเคหสถาน เจ้าของที่อยู่อาศัยย่อมมีเสรีภาพที่จะอาศัยในบ้านของตนโดยไม่มีบุคคลอื่นมารบกวนโดยมิชอบด้วยกฎหมาย การจะเข้าไปในที่อยู่อาศัยของบุคคลอื่นต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของบ้านก่อน หรือต้องมีอำนาจตามกฎหมาย เช่น ตำรวจจะเข้าค้นบ้านใครก็ต้องมีหมายค้นแสดงต่อเจ้าของบ้าน การมีเสรีภาพในเคหสถานทำให้บุคคลมีความมั่นใจในความปลอดภัยในการดำรงชีวิตภายในบ้านที่อยู่อาศัย

การมีเสรีภาพในเคหสถาน

๒. เสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร เช่น บุคคลจะเดินทางไปจังหวัดใด ๆ ในประเทศไทยก็ได้ หรือจะตั้งภูมิลำเนาหรือสร้างบ้านในจังหวัดใดก็ได้ โดยไม่เป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่น ทำให้ประชาชนมีอิสระในการดำเนินชีวิต

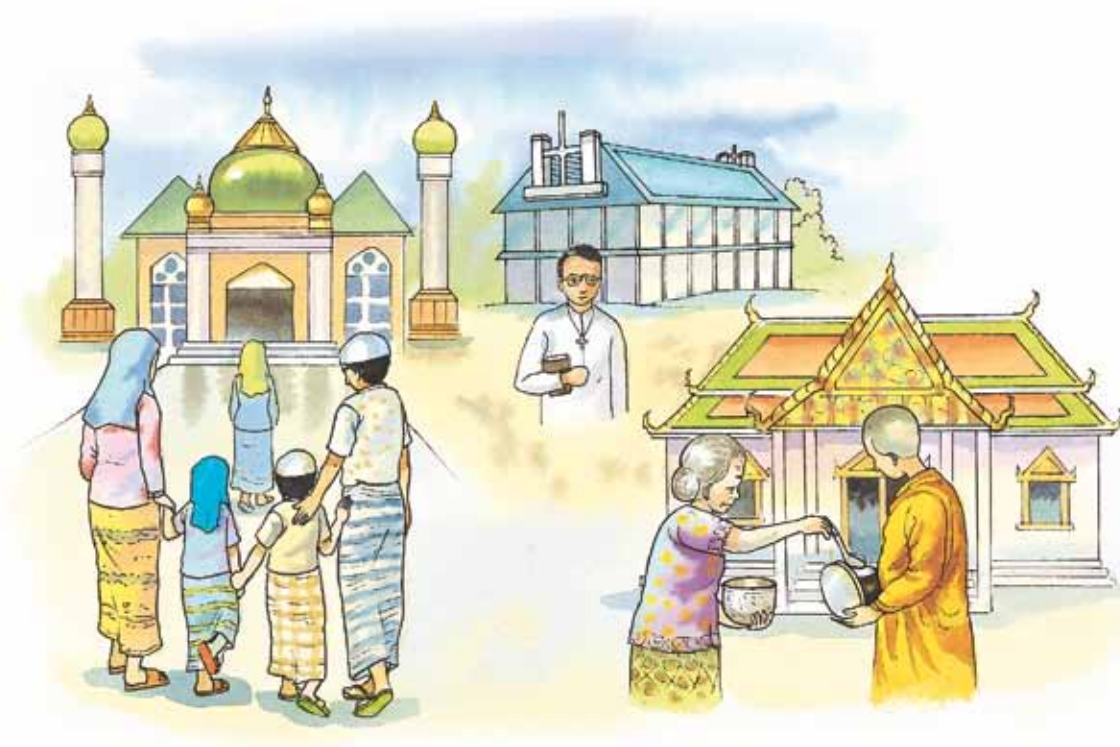
เสรีภาพในการเดินทาง

๓. เสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยชอบด้วยกฎหมาย เช่น การติดต่อกันด้วยจดหมาย โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ซึ่งการติดต่อสื่อสารกันนั้นต้องเป็นไปด้วยความสุจริต การที่บุคคลมีเสรีภาพในการสื่อสารนั้นส่งผลดีต่อธุรกิจการงานและความสัมพันธ์ระหว่างกัน

เสรีภาพในการสื่อสาร

๔. เสรีภาพในการนับถือศาสนา ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้ทุกคนปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักคำสอนในแต่ละศาสนา บุคคลจะนับถือศาสนาใดก็ได้ตามความเชื่อของตน เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ส่งผลดีต่อทุกคนที่สามารถเลือกสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจตามความเชื่อ ความศรัทธา

เสรีภาพในการนับถือศาสนา

๕. เสรีภาพในการประกอบกิจการหรือการประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรี
อย่างเป็นธรรม บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้ตามความถนัดและความสามารถของตน
เช่น อาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงปลา ค้าขาย นักธุรกิจ แพทย์ พยาบาล เป็นต้น ทุกคน
สามารถประกอบอาชีพต่างๆ ได้อย่างอิสระ ไม่ถูกจำกัด แต่ต้องไม่เป็นการเอาเปรียบผู้อื่น
เช่น พ่อค้าไม่กักตุนสินค้าหรือผูกขาดตลาด แพทย์ พยาบาล ไม่เรียกเก็บค่ารักษาพยาบาล
ในราคาที่สูงเกินไป การที่ทุกคนสามารถประกอบอาชีพและแข่งขันกันอย่างเสรีทำให้มีอาชีพ
ที่หลากหลาย การที่มีผู้ประกอบการหลายรายที่แข่งขันกันทำให้ผู้บริโภคได้รับประโยชน์
ในการที่จะได้รับสินค้าที่มีคุณภาพดี และส่งผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

เสรีภาพในการประกอบอาชีพ

๖. เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา
บุคคลทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ แต่ต้องไม่กระทบกระเทือนหรือละเมิด
ผู้อื่น มีอิสระในการพูดในที่ต่างๆ อีกทั้งสามารถเขียน พิมพ์ และโฆษณาสิ่งที่ต้องการ แต่ต้อง
ไม่ผิดกฎหมาย เสรีภาพดังกล่าวมีประโยชน์ที่ทำให้บุคคลรู้จักแสดงออกอย่างถูกต้องมีเหตุผล
และทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลที่หลากหลาย

เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด

เสรีภาพในการเขียน การพิมพ์ การโฆษณา

๗. เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ เช่น เกษตรกรชุมนุมประท้วง
เจ้าของโรงงานเพื่อขอขึ้นราคาพืชไร่ กลุ่มรักประชาธิปไตยชุมนุมยื่นข้อเสนอดังรัฐบาลเพื่อ
พิจารณาทบทวนนโยบายขึ้นราคาน้ำมัน แต่ผู้ชุมนุมดังกล่าวต้องไม่กระทำการที่ก่อให้เกิด
ความเสียหายต่อทรัพย์สินของผู้อื่น หรือสาธารณสมบัติ และต้องไม่พกพาอาวุธ เสรีภาพใน
ข้อนี้จะมีประโยชน์ต่อการแสดงออกถึงการรวมพลังของกลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็นอย่าง
เดียวกัน ส่งผลดีที่ทำให้ผู้มีอำนาจหน้าที่เห็นความสำคัญของปัญหาและได้นำไปพิจารณา
แก้ไขอย่างเหมาะสม

๘. เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร ผู้มีอุดมการณ์หรือวัตถุประสงค์ในการทำงานในแนวเดียวกันก็สามารถรวมกันเป็นสมาคม เช่น สมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ประกอบการ สมาคมพ่อค้าไทย หรือการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ที่มีการร่วมมือกันทางธุรกิจเพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น สหกรณ์ครู สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือกลุ่มเกษตรกร รวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาผลผลิตจากพืชไร่ เช่น กลุ่มเกษตรกรหุบกะพง กลุ่มเกษตรกรสวนทุเรียน การรวมกลุ่มกันดังกล่าวมีประโยชน์ต่อการพัฒนางานและอาชีพให้มั่นคง

การรวมกลุ่มเกษตรกร

การรวมกลุ่มเป็นสมาคม

การรวมกลุ่มกันจัดตั้งสหกรณ์

๙. เสรีภาพในการรวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมือง พรรคการเมืองเป็นการรวมตัวกันของบุคคลที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างเดียวกัน เมื่อรวมตัวเป็นพรรคการเมืองแล้วย่อมสามารถนำเสนอนโยบายของพรรคให้ประชาชนพิจารณาและผลักดันให้มีการนำไปปฏิบัติได้ในที่สุด

สรุปได้ว่าทุกคนจะต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนที่สอดคล้องกับสถานภาพที่ได้รับ นอกจากนั้นยังต้องปฏิบัติตามสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตนตามกฎหมาย ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ซึ่งจะส่งผลดีต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคม

